

ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 316.3

Антонюк П.П., ст. викл.
Хмельницький національний університет

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ “СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА” ПІДПРИЄМСТВА : ХАРАКТЕРИСТИКИ, ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ

Розглянуто теоретичні підходи до визначення поняття “соціальна безпека” на рівні держави та на рівні підприємства. Обґрунтовано основні характеристики, даного поняття на макро та на мікрорівні. Визначено основні переваги у існуючих підходах та вказано недоліки що потребують першочергового розв’язання

Ключові слова: національна безпека, соціальна безпека держави та підприємства, соціальний розвиток, соціальний інтерес, соціальний захист

Постановка проблеми. Спрямування курсу України на подальший економічний розвиток, що є підґрунтям підвищення рівня життя населення вимагає подальшого дослідження рівня соціальної безпеки як на рівні суспільства, так і особистості. Соціальна безпека є вагомим складовою національної безпеки і визначає стан захищеності інтересів держави, суспільства, особи від внутрішніх і зовнішніх загроз. Також соціальна безпека представляє собою певний рівень стабільності через застереження від соціальної напруги на всіх рівнях управління. За умов функціонування у конкурентному середовищі актуальність дослідження питань щодо побудови системи соціального захисту на всіх рівнях управління висуваються на одне із перших місць. Відомо, що від ступеня ефективності та результативності соціального захисту значно залежить та формується рівень соціальної безпеки.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Соціальну безпеку на рівні держави вивчають А.І. Сухоруков [18], О.Ф. Новікова [13], Е.М. Лібанова [7], В.А. Скурятівський [2], Д.В. Зеркалов [3], В.М. Нижник [12] та ін. Автори наголошують на дослідженні соціальної безпеки держави як складової національної безпеки яка відображає стан захищеності від загроз внутрішнього та зовнішнього середовища. Останнім часом значна увага приділяється дослідженню проблем оцінки соціальної безпеки підприємства у працях Лугової В.М., Голубевої Т.В. [8], Омельчук С.С. [14], Купчак Б.Ф. [6], Безбожного В.Л. [1] та ін. Науковці вивчають соціальну безпеку підприємства як стан його економічно-соціального розвитку, що гарантує стан його захищеності.

Сучасна наукова думка акцентується на факторах впливу політики соціального захисту на соціальну безпеку, а також виділяє та досліджує основні інструменти політики держави на макро- та мікрорівні, що пов’язані з регулюванням проблемних питань соціальної захищеності. Необхідність вивчення і наукового дослідження проблемних питань щодо оцінки соціальної безпеки актуалізується внаслідок відсутності відповідного теоретико-методологічного дослідження оцінки рівня соціальної безпеки промислових підприємств.

Здійснений нами огляд теоретико-концептуальних підходів до категорії соціальної безпеки демонструє, що сукупність наукових поглядів значною мірою різняться і залежить від загальної ідеї наукового дослідження та змісту даного дослідження.

Метою даної статті є оцінка існуючих теоретико-концептуальних підходів до поняття “соціальна безпека” за напрямками дослідження та обґрунтування її основних характеристик, визначення переваг і недоліків.

Мета статті досягається виконанням наступних завдань: опрацювання та узагальнення існуючих теоретико-концептуальних підходів до поняття соціальної безпеки як на рівні держави так і на рівні підприємства; визначення основних переваг існуючих напрямів дослідження та обґрунтування недоліків, що потребують першочергового вирішення.

Викладення основного матеріалу. Сучасні науковці, з метою формування стратегії розвитку економіки в мінливих умовах господарювання,

розглядають адекватні парадигми стратегічних досліджень, відповідних інструментарію та методології.

Розглянемо класифікацію визначень системи соціальної безпеки яка складається із чотирьох напрямів дослідження:

– “вертикальний” – містить розгляд соціальної безпеки держави з позиції окремих елементів ієрархічної структури. Він ґрунтується на необхідності забезпечення формування та розвитку соціальної безпеки на регіональному тобто мікроекономічному рівні. За даним напрямом соціальна безпека держави забезпечується соціальною безпекою регіонів, окремих територій;

– “горизонтальний” – зосереджує увагу на функціональній структурі соціальної безпеки, яка включає в себе трудовий потенціал, соціальну сферу, ринок праці і зайнятості населення, міграційну безпеку;

– “зовнішньоекономічний” – характеризує ступінь захисту життєво важливих інтересів соціальних одиниць на макро- і мікрорівні. Даний напрям включає в себе збереження і розвиток людського потенціалу, стимулювання їхньої діяльності, соціалізації, життєзабезпечення;

– “моністичний” – характеризує головні напрями забезпечення соціальної безпеки щодо вирішення проблеми тіньової економіки, корупції та ін. [4, с. 24-25].

З урахуванням існуючих особливостей напрямів досліджень та проблемних питань, що їх супроводжують є доцільним на нашу думку більш детально зупинитись на поняттях соціальної безпеки на рівні держави та на рівні суб’єкту господарювання. Реалії сьогодення вимагають більш детального дослідження питань соціальної безпеки на державному рівні.

Актуальність зазначеної проблеми більшою мірою пояснюється пріоритетами розвитку країни, що певною мірою впливають на рівень її розвитку та результати функціонування. Дослідження, щодо соціальної безпеки, які проведені провідними науковцями представлені нами у табл. 1.

Узагальнення та опрацювання існуючих теоретико-концептуальних підходів дало змогу відзначити соціальну безпеку як багатогранну економічну категорію. Значна частина науковців наголошують, що соціальна безпека, з одного боку є стан захищеності держави і її інтересів, з іншого – акцентують увагу на соціальній безпеці, як сукупності заходів, що спрямовані на захисті інтересів країни. Дана обставина підкреслює важливість зазначеної категорії, яка акумулює в собі результат і дію та дає змогу вивчати її у комплексі, як отриманий результат, через реалізацію системи заходів, що спрямовані на підтримку стабільності та захищеності інтересів держави на всіх її рівнях.

Соціальна безпека держави є складовою національної безпеки і визначається, в першу чергу, як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Важливо підкреслити, що соціальна безпека є результатом соціального захисту та значною мірою залежить від соціальної політики держави, яка гарантує захищеність від загроз соціальним інтересам і, таким чином, невілює негативний вплив соціальних ризиків на ступень захищеності життєво важливих інтересів.

Таблиця 1. Теоретичні підходи до визначення поняття "соціальна безпека" на рівні держави

Автор	Визначення	Ознака (характеристика)
А.І. Сухоруков [18, с. 52].	Розглядає соціальну безпеку як складову національної безпеки і визначає як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам. При чому автором узгоджується зв'язок соціальної безпеки і основної мети соціального захисту як підтримання стабільності у суспільстві тобто попередження соціальної напруженості	– стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави; – стан захищеності від загроз соціальним інтересам; – складова національної безпеки – характеристика соціального захисту; – гарант підтримання стабільності та попередження соціального напруження
О.Ф. Новікова [13, с. 27]	пропонує вивчати стан соціальної безпеки як наслідок реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність і відображає "...стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливаючих на них загроз національній безпеці"	– результат реалізації заходів соціального захисту; – стан захищеності соціальних інтересів, особи та суспільства від загроз національній безпеці
Е. М. Лібанова [7, с. 381]	вивчає соціальну безпеку як одну із складових національної безпеки, яка відображає стан захищеності від загроз соціальним інтересам і є результатом реалізації політики соціального захисту	– складова національної безпеки; – стан захищеності від загроз національним інтересам; – результат реалізації політики соціального захисту
В.А. Скуратівський [2, с. 654]	розглядає соціальну безпеку як стан життєдіяльності людини та суспільства, що характеризується сформованою, сталою соціальною системою забезпечення соціальних умов діяльності особистості, її соціальної захищеності, стійкістю щодо впливу чинників, які підвищують соціальний ризик	– стан життєдіяльності та соціальної захищеності людини і суспільства; – стан стійкості та захисту від соціальних ризиків
П.І. Шевчук [20, с. 108]	пропонує досліджувати соціальну безпеку людини як певний стан її життєдіяльності, убезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог	– стан життєдіяльності та безпеки людини; комплекс організаційно-правових та економічних заходів; – відповідність трудових ресурсів ринковим умовам господарювання; – підтримка соціальних інтересів
В.В. Серебрянников, А.Т. Хлопьев [16, с. 93]	під соціальною безпекою автори розуміють сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь	– сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері; – стан розвитку соціальної структури та відносин в суспільстві відповідно до вимог часу
В.А. Гошовська [17, с. 71]	наголошує на органічний зв'язок з одного боку соціального захисту, соціальної безпеки, з іншого соціального розвитку і соціальних відносин; підкреслює що без розвинених соціальних відносин не може бути стабільної соціальної безпеки людини, суспільства, а соціальна безпека значною мірою зумовлює розвиненість, зрілість процесів соціального, суспільного розвитку	– стан розвитку та зрілості процесів соціального та суспільного розвитку; – стан стабільної соціальної безпеки людини; – стан результату соціального захисту
Д.В. Зеркалов [3, с. 4]	розглядає соціальну безпеку як складову більш загальної категорії національної безпеки і наголошує, що соціальна безпека представляє собою стан захищеності особистості, соціальної групи, спільноти від загроз порушення їх життєво важливих інтересів, прав, свобод. Автор наголошує на зміні пріоритетів, а саме: не людина – заради досягнення економічних цілей, а економіка в інтересах розвитку людини та ін.	– складова національної безпеки; – стан захищеності особистості, соціальної групи, спільноти від загроз
В.М. Нижник [9, с. 246]	підкреслює, що соціальна безпека це різновид безпеки, яка базується на психологічному стані населення країни. Залежить від багатьох інших видів безпеки, зокрема, від економічної, політичної, цінової, інформаційної та чинників	– характеристика психологічного стану населення країни

Значна кількість досліджень проводиться вітчизняними та зарубіжними науковцями з питань оцінки соціальної безпеки на рівні підприємств. Оскільки саме ефективність та результативність суб'єктів господарювання формує базу для підтримки рівня соціальної безпеки та функціонування механізму її регулювання. Регулювання рівня соціальної безпеки значно ускладнюється наявністю проблем її оцінки, а саме: відсутність єдиного теоретико-концептуального підходу до суті поняття, не розробленість конкретних ознак та характеристик останнього, недосконалість параметрів оцінки та діагностики рівня соціальної безпеки. Наявність зазначених проблем створює

певні труднощі щодо діагностики рівня соціальної безпеки. Зазначені проблеми на перший план висувають необхідність дослідження існуючих теоретичних підходів до поняття соціальної безпеки на рівні підприємства, що представлено нами у табл. 2. Узагальнення інформації таблиці дало змогу, певною мірою, наголосити на аналогічності підходів щодо оцінки соціальної безпеки на рівні держави і підприємства і розглядати стан останнього як захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз та як систему соціально-економічних заходів які спрямовані на матеріальне забезпечення працівників, покращення їх життя та умов праці.

Таблиця 2. Теоретичні підходи до визначення поняття "соціальна безпека" на рівні підприємства

Автор	Визначення поняття	Ознака (характеристика)
1	2	3
Лугова В.М., Голубева Т.В. [8, с. 70]	створення системи взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом підприємства, що забезпечується задоволенням матеріальних та нематеріальних потреб працівників та реалізацією інтересів підприємства	– взаємовигідні відносини на рівні підприємства між персоналом та керівництвом; – задоволення матеріальних та нематеріальних потреб працівників
Омельчук С.С. [14, с. 208]	полягає в забезпеченні прожиткового мінімуму працівникам підприємства, росту заробітної плати, системи мотивації й оплати праці за кінцевими результатами роботи, відповідності заробітної плати кваліфікації працівників	– забезпечення прожиткового мінімуму працівника; – підтримка темпів зростання заробітної плати; – відповідність системи оплати і мотивації кінцевим результатам діяльності підприємства
Купчак Б.Ф. [6, с. 344]	характеризується таким станом соціально-економічного розвитку підприємства, що забезпечує його працівникам належний рівень життя, доходів, прийнятні умови праці та відпочинку незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз	– належний рівень життя, доходів; – стан соціально – економічного розвитку підприємства; – стан захисту від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз; – умови праці та відпочинку.

Продовження табл. 2

1	2	3
Безбожний В.Л. [1, с. 29]	стан захищеності підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, який досягається шляхом гармонізації та взаємоузгодження його інтересів відповідно до інтересів суб'єктів внутрішнього й зовнішнього середовища в часі та просторі	– захищеність підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз; – гармонізація та взаємоузгодження інтересів підприємства та інтересів працюючих
Мехеда Н.Г., А.Маджула [11, с. 85]	система соціально-економічних заходів, які спрямовані на матеріальне забезпечення працівників, покращення якості життя та умов праці	– система соціально-економічних заходів; – покращення якості життя; – відповідність та покращення умов праці;
Ляшенко О.М. Безбожний В.Л. [9, с.66]	характеризує різновекторну взаємодію в часі та просторі соціально-економічних інтересів з метою уникнення нівелювання деструктивних чинників в процесі досягнення цілей розвитку підприємства в умовах конкуренції	– взаємодія соціально-економічних інтересів; – нейтралізація впливу негативних факторів на розвиток підприємства за умов конкурентної боротьби
Іляш О.І. [5, с. 58]	стан взаємозв'язку людських, корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне використання персоналу для стабільного його функціонування та динамічного соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним загрозам.	– взаємозв'язок людських корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей; – ефективне використання персоналу і його стабільне функціонування; – динамічний соціальний розвиток; – захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз

Заслуговує на увагу думка науковців щодо оцінки стану соціальної безпеки підприємства, як певного рівня доходів, що забезпечують відповідний прожитковий мінімум та підтримують позитивну динаміку середньої заробітної плати, яка певною мірою залежить від результатів роботи підприємства.

Важливо підкреслити, що соціальна безпека підприємства має на меті не тільки його розвиток та реалізацію інтересів, а й задоволення матеріальних та нематеріальних потреб працівників. Підхід до соціальної безпеки через задоволення матеріальних потреб працюючих буде сприяти не тільки ефективному використанню персоналу підприємства а й подальшому його соціальному розвитку. Окремі науковці розглядають соціально-економічну безпеку підприємств як його здатність протистояти несприятливим зовнішнім і внутрішнім впливам, шляхом гармонізації з метою забезпечення стійкої діяльності, мінімізації втрат і збереження контролю над власністю [10, с. 358].

Деякі автори пропонують розглядати стан соціальної безпеки підприємства через умови колективних договорів, профспілкових угод, які обумовлюють соціальний захист працівників та характеризують стан соціальної безпеки підприємств. Також науковці вивчають соціально-економічну безпеку підприємства як комплексне поняття яке пов'язане не тільки з внутрішнім станом самого підприємства, а і з впливом зовнішнього середовища і його суб'єктів з якими підприємство взаємодіє. Автори стверджують, що стан соціально-економічної безпеки підприємства відображає узгодженість та збалансованість

його соціально-економічних інтересів та інтересів зовнішнього оточення. Автори пропонують розглядати соціально-економічну безпеку під кутом в часі і просторі внутрішніх інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища [15, с. 87].

Дослідження існуючих теоретико-концептуальних підходів до поняття соціальної безпеки дав змогу виділити певні його переваги і недоліки, що представлені нами на рис. 1. Вагомою перевагою даного поняття є його багаторівневий підхід до проблем, які досліджуються, оскільки відображає. Так основними перевагами щодо поняття "соціальної безпеки" на рівні держави є наступні: характеризує стан захищеності життєво-важливих інтересів особи, суспільства, держави та оцінює результат реалізації заходів соціального захисту; характеризує рівень стабільності та соціальної напруженості; оцінює стан життєдіяльності людини та суспільства; характеризує протидію соціальному ризику та оцінює процеси розвинутості, зрілості процесів соціального та суспільного розвитку.

Вагомими перевагами даного поняття на рівні підприємства є наступні: характеризує рівень відносин між персоналом і керівництвом та оцінює їх взаємовигідність; характеризує рівень забезпечення прожиткового мінімуму та його відповідність заробітній платі, а також оцінює відповідність заробітної плати кваліфікації працівників та результатам їх роботи; характеризує рівень життя, доходів і умов праці працівників; характеризує стан захищеності підприємств від внутрішніх та зовнішніх загроз; характеризує ефективне використання персоналу та його соціальний розвиток.

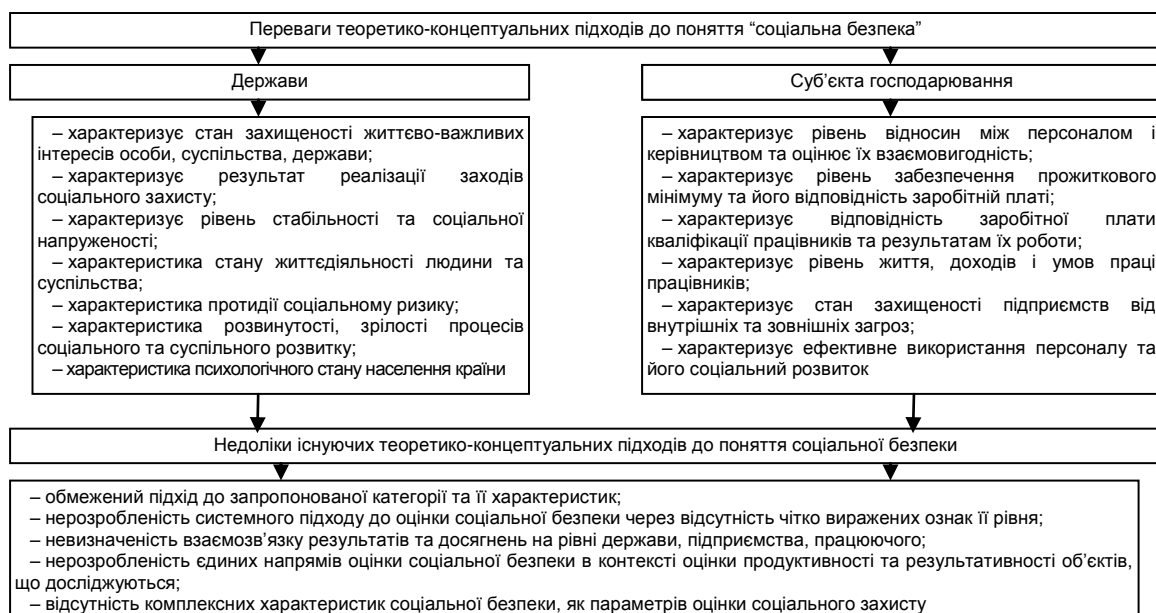

Рис. 1. Переваги та недоліки теоретико-концептуальних підходів до поняття соціальної безпеки

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнення існуючих теоретичних підходів до поняття “соціальної безпеки” дало змогу визначити не тільки переваги зазначених напрямів оцінки, а й виокремити основні недоліки, що потребують першочергового розв’язання, а саме: обмежений підхід до запропонованої категорії та її характеристик; не розробленість системного підходу до оцінки соціальної безпеки через відсутність чітко виражених ознак її рівня; невизначеність взаємозв’язку результатів та досягнень на рівні держави, підприємства, працюючого; нерозробленість єдиних напрямів оцінки соціальної безпеки в контексті оцінки продуктивності та результативності об’єктів, що досліджуються; відсутність комплексних характеристик соціальної безпеки, як параметрів оцінки соціального захисту.

Проведені дослідження щодо оцінки соціальної безпеки дали змогу зауважити, що зазначена категорія потребує подальших досліджень, відповідно до вимог часу. Комплексний підхід до оцінки рівня соціальної безпеки, через параметри його оцінки, дасть змогу підвищити її рівень і відповідно покращити стан соціального захисту як окремих особистостей, так і держави в цілому.

Список використаних літературних джерел:

1. *Безбожний В.Л.* Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств: дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / В.Л. Безбожний // СЛУ ім. В. Даля МОН України. – Луганськ, 2009. – 20 с. 2. *Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна.* – К.: НАДУ, 2010. – 820 с. 3. *Зеркалов Д.В.* Социальная безопасность: монография. – К.: Основа, 2012. – 530 с. 4. *Іляш О.І.* Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії / О.І. Іляш // *Механізм регулювання економіки.* – 2011. – №2. – С. 23-32. 5. *Іляш О.І.* Наукові передумови ідентифікації категорії “соціальна безпека регіону” / О.І. Іляш // *Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки – Сер. “Регіональна економіка”.* – 2010. – Вип. 7(27). Ч. 3. – С. 37-62. 6. *Купчак Б.Ф.* Економічна безпека підприємництва: суть та умови виникнення / Б.Ф. Купчак // *Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* Сер. “Економіка” – 2010.– Вип. 2.– С. 334-346. 7. *Лібанова Е.* Ринок праці і соціальний захист: навч. посіб із соц. політики / Е. Лібанова, О. Палій. – К.: Основа, 2004. – 491 с. 8. *Лугова В.М.* Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства / В.М. Лугова,

Т.В. Голубева // *БІЗНЕСІНФОРМ. Економіка* – 2011. – № 10 – С. 69-72. 9. *Ляшенко О.М.* Значення соціально-економічної безпеки підприємства як функція сучасного менеджменту / О.М. Ляшенко, В.Л. Безбожний // *Наукові праці ДОНТУ. Сер. “Економіка”.* – 2007. – Вип. 33-1. – С. 66-70. 10. *Ляшенко О.М.* Соціально – економічна безпека суб’єктів господарювання за умов глобалізації / О.М. Ляшенко // *Вісник ТНЕУ.* – 2007. – № 5. – С. 357-359. 11. *Мехеда Н.Г.* Планування соціальної безпеки на підприємстві [Електронний ресурс] / Н.Г. Мехеда, А. Маджула. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=39869>. 12. *Нижник В.М.* Економічна дипломатія та економічна безпека України: навч. посіб. / В.М. Нижник. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – 299 с. 13. *Новікова О.Ф.* Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення / О.Ф. Новікова. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – 460 с. 14. *Омельчук С.С.* Визначення сутності поняття “економічна безпека підприємства” та його складових / С.С. Омелянчук // *Вісник Хмельницького національного університету.* – 2008. – № 6. Т.1. – С. 206-210. 15. *Савіна Г.Г., Зайцева О.І.* Гармонізація інтересів підприємства в кризових умовах як основа основа забезпечення його соціально-економічної безпеки / Г.Г. Савіна, О.І. Зайцева // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* – 2009. – № 4. Т.1. – С. 229-231. 16. *Серебрянников В.В.* Социальная безопасность России / В.В. Серебрянников, А.Т. Хлопьев. – М.: ИСПИ РАН, 1996. – 352 с. 17. *Соціальна держава: український вибір / за ред. В.А. Гошовської / вид. друге* – К.: ЦПСД, 2007. – 337 с. 18. *Сухоруков А.І.* Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / А.І. Сухоруков, С.Л. Воробійов, Т.П. Крупельницька. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003. – 63 с. 19. *Троць І.В.* Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства / І.В. Троць // *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки.* – 2012. – № 1(59). Ч. 2. – С. 223-227. 20. *Шевчук П.І.* Соціальна політика / П.І. Шевчук. – Львів: Світ, 2003. – 400 с.

АНТОНЮК Павло Петрович – старший викладач кафедри фінансів та банківської справи Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми оцінки соціальної безпеки та соціальний захист.

Стаття надійшла до редакції: 28.02.2013 р.